

Kapsayıcılıktan Merkezsizleştirmeye: Jem Tosh ile Ötekileştirme ve Cinsel Rıza Bağlamında Alternatif bir Psikoloji Tahayyülü Üzerine Söyleşi.

Güler Cansu Aęören

Feminist Tahayyül, 4(2): 341-364.
(Söyleşi)

Kapsayıcılıktan Merkezsizleştirmeye: Jem Tosh ile Ötekileştirme ve Cinsel Rıza Bağlamında Alternatif bir Psikoloji Tahayyülü Üzerine Söyleşi

Güler Cansu Ağören¹

Jem Tosh cinsiyet ve travma alanında uzmanlaşmış nonbinary bir psikologdur. Birçok uluslararası psikoloji topluluğunun üyesi; *Perverse Psychology* [Sapkın Psikoloji] (2014), *Psychology and Gender Dysphoria: Feminist and Transgender Perspectives* [Psikoloji ve Cinsiyet Hoşnutsuzluğu: Feminist ve Transgender Perspektifler] (2016a) ve *The Body and Consent in Psychology, Psychiatry and Medicine: A Therapeutic Rape Culture* [Psikoloji, Psikiyatri ve Tıpta Beden ve Rıza: Terapik Tecavüz Kültürü] (2020) adlı kitapların ve sayısız akademik makalenin ve blog yazısının yazarıdır. Çalışmalarında psikolojinin ve psikiyatrinin güç hiyerarşilerini ve toplumsal baskıyı normalleştirme işlevi sergileyen toplumsal kurumlar olarak anlaşılabilirliğini öne süren eleştirel yaklaşımı izlemiştir. Bu disiplinlerin ise cinsel şiddete, femineniteye, cinsel arzuya ve cinsiyet uyumsuzluğuna yönelttiği tanımlama ve açıklamaları çözümleyerek söz konusu eleştirel yaklaşımı yeni ve önemli doğrultularda geliştirmiştir. Jem bir süre akademinin sınırları içerisinde çalıştıktan sonra zaten düşünsel olarak dışında olduğu ana akım psikolojinin kurumsal anlamda da dışına doğru radikal bir adım atmış ve *Psygentra* adlı platformu kurmuştur. *Psygentra* cinsiyet ve travma alanlarında farklı bir psikoloji disiplini iddiası, deneyimin ve uzmanlığın etkileşimine dayalı bir psikoterapi anlayışı ve kesişimselliğe dayalı, bağlamsal bir araştırma mantığı olan bir girişim olarak tanımlanabilir.

Cansu: Öncelikle söyleşi teklifimi kabul ettiğin için sana teşekkür etmek istiyorum Jem. Ben on yıldır psikiyatri tarihi ve felsefesi alanında çalışıyor; son beş yıldır da sosyoloji

---

¹ Dr, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Bilim Tarihi Bölümü

öğrencilerine eleştirel perspektiften psikoloji anlatıyorum. Seninki gibi yaklaşımların daha geniş bir kitleye ulaşabilmesinin çok önemli olduğu kanısındayım. Eleştirel psikoloji ve psikiyatri tarafından gündeme getirilen meselelerin önemine ve zorlayıcı doğasına rağmen bu alanlardaki ana akım yaklaşımların radikal bir dönüşüme karşı direnç gösterme eğiliminde olduğunu görüyoruz. Üstelik nesnellik maskesinin ardında depolitize olmuş bireyci, içselci ve indirgemeci kuramsal çekirdeği muhafaza etme meylli de bulunuyor. Bu da psikoloji/psikiyatrinin konusu olan (ötekileştirilmiş) kişilerin güç ve tahakküm deneyimlerini manipüle eden, otoriter bir söylem halini alabiliyor. Sen psikoloji/psikiyatri alanlarındaki ana akım ve eleştirel yaklaşımlar arasında nasıl etkileşimler gözlemliyorsun?

Jem: Benim gördüğüm kadarıyla iş eleştirel psikolojinin ve psikolojideki diğer eleştirel yaklaşımların (örneğin feminist psikolojinin, kuir psikolojinin, trans psikolojinin) sunduğu müdahaleleri psikoloji pratiğine dahil etmeye geldiğinde insanların söyledikleri ve yaptıkları birbirini tutmuyor. Kişi kendini “iyi” biri olarak gördüğünde sergilediği bazı eylemlerin başkaları için yıkıcı ya da baskılayıcı olabileceği fikri kendisine ilişkin değerlendirmesiyle uyumsuz olabiliyor. Bu durumda kişinin kendilik algısı ile sorunlu söylemler, yapılar ve pratikler arasında bir kopukluk ortaya çıkıyor.

“Ben iyi biriyim. Transfobi, homofobi, cinsiyetçilik vb. kötüdür. O zaman ben transfobik, homofobik, cinsiyetçi vb. olamam” düşüncesi gibi mi?

Evet. Örneğin transgender gençlere yönelik bazı tedavi biçimleri, cisgender uyum tanımını psikolojik olarak sağlıklı tek sonuç olarak konumlandırıyor. Ben bazı çalışmalarında bu tedavi biçimlerini inceledim ve onlara itiraz ettim (Tosh, 2011). Benim bu eleştirilerime hararetle katılan başka psikologlar ve psikiyatrlar da tanıdım. Ancak onlarla terapi pratikleri üzerine konuştuğumuzda benim zararlı olarak tanımladığım yaklaşımları birebir uygulamakta olduklarını gördüm. Bu çelişkiye işaret etmeye çalıştığım zaman karşılaştığım en yaygın tepki bu kişilerin sergilediği katı tavır ve durumun böyle olmadığına yönelik itirazlar oldu. Onların

pratiklerini onarım terapileriyle² karşılaştırmak suretiyle ne kadar örnek sunarsam sunayım kendilerinin “iyi” ve pratiklerinin “kapsayıcı” olduğuna yönelik algıları değişmedi. Sonuçta yaptıkları işi “eleştirileri halihazırda bünyesinde eritmiş” olarak algılıyorlarsa ve terapi pratiğinin nasıl hala zararlı olabileceğine ilişkin görüşlere tepki verme konusunda gönülsüzlerse o zaman değişim mümkün olmuyor. Çünkü onlara göre bu “emek” (örneğin eleştirel, düşünceli, dönüştürücü, devrimsel emek) ya zaten halihazırda sunulmuştur ya da hiç söz konusu bile olmamıştır.

Aslında düşünülmüş ama başarılammış da olabilir. Burada sanırım bir çeşit politik doğruculuk baskısı da var. “Dışlayıcı” olmanın kabul edilemez olduğu liberal bir politik ortamda kişilerin ya da uzmanların “kapsayıcı” gibi tanımlamaları kendilerine yöneltirken sahip oldukları temel motivasyon politik ve etik açıdan gerekli minimum farkındalığı sergilediklerini beyan etmek olabiliyor. Bunun gerçek bir dönüşüm için ne gerektiğine ilişkin tartışmaların gelişimini engelleyen bir tampon görevi görebildiğini fark etmek önemli.

“Olumlayıcı” ve “kapsayıcı” terimlerine atfedilen çoklu ve çelişkili anlamlara ilişkin ilginç bir çözümlemeden bahsedebiliriz. Bu çözümleme performatif müttefikliği (Kutlaca ve Radke, 2023) ve düzeltme pratiğinin yeniden tanımlanmasını da içeriyor. “Onarıcı” ve “olumlayıcı” terapi ikiliğini yaratıp ilkini zararlı ve çağdışı addederek olumsuz çağrışımlarla ilişkilendirdiğimizde ve ikinciye ise kapsayıcı ve ilerleyici olarak tanımladığımızda, bir terapist için “olumlayıcı” olarak sınıflandırılmak cazip hale geliyor. “Olumlayıcı” hale gelmek içinse pratiğin kendisini değiştirmekten ziyade sadece adını değiştirmek daha kolay. Bu semantik gedik, psikolojideki ve psikiyatrideki düzeltici yaklaşımları (cisheteronormativizm gibi) destekleyen yapı ve söylemlerin parçalanmasının yerini alıyor.

---

² Eşcinselliği ya da cinsiyet uyumsuzluğunu hastalık olarak gören ve heteroseksüelliğin ya da cinsiyet uyumunun gelişimini hedefleyen terapi biçimleri (Apaydın, 2022).

Feminist psikolojiden de bir örnek vereyim. Kendini “trans kapsayıcı” olarak tanımlayan feminist psikologlarla sıklıkla karşılaşıyorum. En çekirdek ya da basit haliyle trans kapsayıcı olmak transları *kapsamak* anlamına gelir. Ancak feministlerin transları nasıl pratiklerle kapsadıklarını sorguladığımda kadınlara ya da kız çocuklarına yönelik şiddete işaret eden projelerde trans kadınları ya da kız çocuklarını hesaba katmadan çalışan feministlerin örneklerine rastlıyorum. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete odaklı olup iki ruhlu, interseks, trans ve non-binary kişileri dahil etmeyen proje raporları duyuyorum. Trans kişilerle ilgili bir iki kelam edip yazının geri kalanını cinsiyet ikiliğiyle çerçeveselendiren ya da cinsiyet uyumsuzluğunu (*gender nonconformity*) patolojize eden makalelere hakemlik yapıyorum. Benim trans ve nonbinary kişileri dışlayan ve patolojize eden yaklaşımlara ilişkin kendi eleştirilerime referans veren çalışmaların yazarlarıyla yüz yüze tanışıyorum ve görüyorum ki bana trans kişilerle aynı tuvaleti kullanmaktan ne kadar korktuklarını anlatıyorlar. Çünkü trans dışlayıcı söylemlerin geliştirdiği “translar kadın avcısıdır” anlatısını hiç eleştirmeden öylece kabul etmişler (Sanders ve Stryker, 2016; Schilt ve Westbrook, 2015).

Psikoloji ve Cinsiyet Hoşnutsuzluğu’nda bu söylemin tarihine ilişkin olarak sunduğun analiz çok çarpıcıydı (Tosh, 2016a). Trans dışlayıcı söylem bunun bugün kadın alanlarında tehdit oluşturan kişilere ve bu kişilerin eylemlerine dayalı, sosyal bir gerçekliğe tekabül eden bir tespit olduğu iddiasını sürdürüyor. Oysa senin yapmış olduğun tarihsel inceleme “translar kadın avcısıdır” anlatısının trans dışlayıcı söylemin tarihinde eskidendir var olduğunu gösteriyor. Tarihsel olarak baktığımızda kadın atfedilen bir kişinin erkeklik sergilemesinin, erkek olduğunu beyan etmesinin güçlü ve yaygın bir nefret söylemiyle karşılık bulmadığını görüyoruz. Buna karşılık kadın olmak o kadar değersiz bulunuyor ki “bir erkeğin neden kadın olmak isteyebileceği” hayret uyandırıyor ve bunun ancak cinsel kazanım için kadın alanlarını ele geçirmeyi hedeflemiş bir erkeğin durumuna delalet olduğu düşünülüyor. Aynı hayret ve anlamlandırma çabası trans erkeklerin durumunda çoğunlukla yaşanmıyor. Buna dayanarak bu söylemin (bugünkü trans dışlayıcı feminist söylemdeki yeri düşünüldüğünde *ironik* olarak) trans düşmanlığı gibi kadın düşmanlığı da barındırdığını ifade ediyorsun.

Burada mesele “yası tutulabilirliğe” (Butler, 2005 [2004]) de bağlanıyor sanırım. Bu gibi transfobik söylemler bir şekilde ciskadınların yaşadığı bedenlenmiş korku ve rahatsızlık deneyimini merkeze aldığı anda aniden kimileri için “feminist bir düzlemde karşı çıkılması zor” hale geliyor. Oysa kadın alanlarından dışlanan trans kadınların da bedenlenmiş bir travma deneyimi var. Dolayısıyla bu söylem ciskadınları trans kadınlardan daha yası tutulabilir, daha değerli ve kamusal düzenlemelere temel olmak adına daha meşru olarak konumlandırmadan, yani yeni bir cinsiyet hiyerarşisi yaratmadan dile getirilebilir ya da sürdürülebilir değil. Konuyu “kimin feminizmi daha feminist” gibi bir noktaya getirmek istemiyorum ama köklü bir toplumsal değişim potansiyeli için feminizmin kadın erkek ikiliğinin ötesine bakıp tüm olası cinsiyet hiyerarşilerini sarsmayı hedeflemesi önemli görünüyor. Bu çerçeveden ilhamla soruyorum: Kapsayıcılık iddiasını sürdürmeye güdümlü olan ama yetersiz kalan feministlere eleştirilerini sunduğun oldu mu? Çünkü feminizmin kendisine yönelttiği eleştiriler feminizmin tarihini şekillendiren çok önemli bir etmen.

Şiddetten orantısız olarak etkilenen cinsiyetlerin toplumsal cinsiyete dayalı şiddet araştırmalarından dışlanmasındaki ya da translardan şöyle bir bahsettikten sonra onları başka alanlarda ötekileştirmeye devam eden çalışmalarda tutarsızlığa işaret ettiğimde deneyimlediğim şey düşmanlık oluyor. Burada bir yandan trans kapsayıcılık söylemini desteklerken (“zamirlerimi paylaşıyorum” örneğinde olduğu gibi) bir yandan da alttan alta trans ve nonbinary kişileri kendi feminizminden dışlamak arasında bir çelişki var. Bu konular gündeme geldiğinde tartışmalardan ya da projelerden uzaklaştırılıyorum. Yani bu trans kapsayıcı olma çabaları bu yönde bir değişikliğin gerçekleşmesi için neler yapılması gerektiği açıklandığında sıklıkla (projede cisgender olmayan tek ses olan) benim projeden çıkarılmam ile sonuçlanıyor. Bu eylem, nonbinary kişiyi gerçek anlamıyla dışlayan ve orijinal (cisnormatif) yapıdaki statükoyu sürdürüyor. Ancak bu girişimin (projenin) kendisi, başarısızlığına rağmen performatif ve yanıltıcı bir “biz trans kapsayıcıyız” anlatısını ayakta tutan bir başka sütun halini alıyor.

Bunun bir örneği ana akım bir psikoloji alanına “bu alanı daha kapsayıcı hale getirmek üzere” davet edilmemeyle yaşandı. Burada yine söz konusu alan gerekli değişimi başlatma çabası gösterdiği için kendini “iyi” olarak sınıflandırıyor ama bu çaba kapsayacaklarını iddia ettikleri ötekileştirilmiş gruplara (bu durumda biseksüel ve nonbinary bir psikoloğa) devredilen bir emek beklentisine dönüştü. Bu gibi durumlarda olay kuruluşu ya da gruba söz konusu ötekileştirilmiş grubun liderliğinde ya da danışmanlığında değişim getirmek yerine, ötekileştirilmiş kişinin kendisini dışlayacak biçimde dizayn edilmiş ve ona karşı tehlikeli olabilecek baskılayıcı bir sistem içine girmesine dönüyor. Bu döngü de travma ve stres kadar zorbalık, taciz ve şiddetle de sonuçlanabiliyor (Tosh, 2023a; Tosh ve Golightley, 2016). Akademiyi ve (özellikle de cinsiyet ve ırka ilişkin eleştirel yaklaşımları) anlatanlara yönelen şiddet tehdidi bağlamında düşünürsek o zaman ötekileştirilmiş kişilerin ve grupların ana akım olanın içinde eleştirel olanı anlatmaya çalıştıklarında deneyimledikleri düşmanlığın ve şiddetin türünü anlamaya başlayabiliriz. Buna örnek olarak yakın geçmişte Waterloo Üniversitesi’nde bir toplumsal cinsiyet çalışmaları sınıfında bir hocanın ve öğrencilerinin bıçaklanması ya da 1989’da Montreal Politeknik Okulu’nda “feminizmle savaştığını” belirten saldırganın gerçekleştirdiği toplu katliam örnek verilebilir.

Kendilerini “iyi” ya da “kapsayıcı” olarak etiketleyen kişi ve grupların baskılayıcı yapıları parçalamaları, zararlı pratikleri rafa kaldırmaları ve herkese kucak açan alanlar yaratmaları gerekli. Bunlar zor ve zaman isteyen görevler. Sıklıkla olumsuz geri bildirimleri kabullenmeyi ve söz konusu ötekileştirilmiş topluluklara yatırım yapmayı gerektirebilirler. Kurumu değiştireceği beklentisiyle farklı birini çağırmak ya da hızlıca görünürlük kazanacak küçük çabalarda bulunmak (örneğin Trans Görünürlük Günü’nde sosyal medyada paylaşımında bulunmak gibi) çok daha kolay. Fakat bu kişiler zaten halihazırda “iyi” olduklarını düşündükleri ve yapılacak şeyler olduğunu gördüklerinde başkasının elini taşın altına koymasını bekledikleri müddetçe bu küçük çabalar baskıcı sistemi değiştirmek için yeterli olmayacak. Dolayısıyla trans kapsayıcı çalışmaların başlangıç noktasının ana akım psikoloji pratiğinde transfobik ve trans dışlayıcı taraflar bulunduğunu kabul etmektir – çünkü eğer kişiler ve kurumlar anlamlı yapısal değişiklikleri gerçekleştirmek için gereken zamanı

ayırmamışlarsa, bu durumda pratiklerinin uzun süren statükoya yani transların dışlanmasına ve patolojizasyonuna dayanıyor olma ihtimali çok yüksek (Tosh, 2014, 2016a).

Daha eleştirel yaklaşımları dahil etmeye yönelik bu gibi çabalarda (ki bu yalnızca psikolojide değişim başlatma girişiminde karşıma çıkan engellere ilişkin benim kişisel deneyimlerim arasından küçük bir seçkiyi kapsıyor) sömürgeci cinsiyet ikiliği ya da psikoloji tarafından üretilen cinsiyet “normları” gibi baskıcı yapıları parçalamak ya da bu sistemlerin dışında var olan alternatif terapi ya da iyileşme sistemleri geliştirmek üzerinde fazla durulmuyor. Bunun sebebi psikolojide varsayılanın cishetnormativite ya da beyaz üstünlüğü gibi baskın söylemler ve baskılayıcı yapılar olması. Bu da tabii ana akım psikolojinin ağırlıklı olarak cisgender, heteroseksüel, beyaz erkekler tarafından belirlenmediği uzun tarihe dayanıyor. Olası bir psikolojik devrim kendini “iyi” ya da “kapsayıcı” olarak tanımlayabilmekten fazlasını gerektiriyor. *Eylemle desteklenmeyen* kapsayıcılık beyanları, Anti2SLGBTQAI+ politikaları uygulamasına rağmen Onur Haftası için logosunu değiştirerek gökkuşağı boyama (*rainbow washing*) yapan kurumlar gibi, değişimin kendi sorumlulukları olmadığını düşünen insanların izlediği bir yol gibi duruyor.

Psikoloji ve psikiyatrideki ana akım ve depolitize yaklaşımlardaki bu direncin ekonomik ve politik kurumlar için tercih edilebilir olmalarıyla alakalı olduğunu söyleyebiliriz belki. Ama sanırım bu yaklaşımların sürdürülebilmesinin ardındaki temel sebep aslında politik anlamda yüklü olmasına rağmen nesnel bilim söylemiyle nötrleştirilmiş olan kavram ve kuramların “normal bilimin” dayanağı konumunda olması. Köklü bir değişim için psikolojinin kavramsal bir devrime ihtiyacı olduğunu düşünüyor musun?

Pek çok politik kavramın psikoloji içinde sterilize edildiğine ve bireyselleştirildiğine fazlasıyla katılıyorum. Şeffaflık ve düşünümsellik karşısında “nesnelliği” destekleyen yaklaşımların araştırılacak meseleyi sınırlandırmaya çalışması gibi. Örneğin pozitivist söylemde “karıştırıcı değişkenlerin” araştırma deseninden çıkarılması gerekir ama bunu yapmak fenomeni sosyal,

tarihsel ve kültürel bağlamından ve insan deneyiminin ve öznelliğinin karmaşıklığından ve karşılıklı bağımlılığından koparabilir.

Psikoloji, disiplinin içinde (ve dışında) anlamlı değişikliklere yol açan bazı kavramsal değişimlerden geçti: Sosyal psikolojideki kriz (Parker, 1989) ve (tartışmalı olarak hala devam ettiği öne sürülen) kuirlerin depatolojizasyonu gibi. Belki de Cansu, bununla birlikte gerekli olan şey yalnızca kavramsal değil yapısal değişimi de kapsayan bir devrimdir. Çalışmalarında ataerki, tecavüz kültürü ve sağlamlılık gibi baskıcı yapıların parçalanmasını ve baskın yapı ve söylemlerin merkezleştirilmesini savunuyorum. Örneğin transları ya da beyaz olmayanları baskın olarak cisgender ve beyaz alanlara davet etmek bu kişilerin merkez dışında konumlandırılmasını ve beyazlığın ve cisgenderliğin ana akımın ya da varsayılanın merkezinde kalmasını sürdürüyor. Varsayılanı bozmak eskiden beri süregelen ve psikolojinin bizzat temeli olan yapıları yıkıma uğratmayı gerektiriyor çünkü disiplinin varlığının büyük bir kısmında ötekileştirilen bakış açıları bu fikirlerin ya da pratiklerin oluşumundan dışlanmıştı. Bir başka deyişle ırkçı ya da transfobik bir yapıyı sonradan birazcık “kapsayıcılık” ekleyerek düzeltemezsiniz. Örneğin, cinsiyet psikolojisi (ya da feminist psikoloji) gibi alanlara bu alanlardaki çalışmaların çoğunun altında yatan sömürgeci cinsiyet ikiliğine işaret etmeden nonbinary cinsiyetleri ekleyemezsiniz. Bu gibi çalışmaların kökleri sorunlu ve yıkıcı söylemlere uzanıyor ve değişimin tüm sisteme yayılabilmesi için bunun dile getirilmesi gerekiyor. Mevcut hiyerarşilerin yeniden yapılanmasını gerektiriyor ki eleştirilere ses verenler *değer gördükleri* için duyulabilsinler ve ötekileştirilen grupların eleştirileri tam da dile getirmeye çalıştıkları ötekileştirme sebebiyle tasfiye edilmesin.

Bahsettiğim konunun bir başka örneği de ana akım psikoloji öğreniminin eleştirel yaklaşımları dahil etmeye çalışırken çeşitlilik psikolojisi üzerine bir ders ekleyip programın geri kalanını olduğu gibi bırakması olabilir. Yani yıkıcı kuramlar, kavramlar ve pratikler eleştirel yaklaşımlara paralel olarak anlatılıyor (benim üniversitede çalıştığım dönemde bazı meslektaşlarım öğrencilere transseksüelizmin bir “beyin hastalığı” olduğunu ya da biseksüelliğin “yalnızca bir aşama” olduğunu anlatırken bir yanda da olumlayıcı yaklaşımları,

trans ve kuir psikolojileri ve depatolojizasyon üzerine eleştirel yaklaşımlar kapsayan başka dersler bulunması gibi).

Yani merkez dışındakilerin ürettiği yaklaşımlar tüm disiplini ve temel araştırma sürecini sarsacak iddialar getirirken, çoğu durumda gerçekleşen şey bu yaklaşımların ana akımın sınırlarına temas etmeden el altında bir yerlerde bulundurulması oluyor. Eleştirinin kapsanmış gözüktüğü durumda bile ana akım ve eleştiri arasında gerçek bir diyalog ve etkileşim gerçekleşmemiş oluyor.

Evet. Sonuç olarak eleştirel yaklaşım yine merkez dışında konumlandırılıyor, “ekstra” ya da yalnızca belirli durumlarla alakalı bir şey gibi. Öğrenimin ve ana akım kavramların temel odak noktası ise nispeten aynı kalıyor. Bu durum söz konusu eleştirel müdahalelerin önemsiz ya da uğraşmaya değmez olduğu ya da beraberinde hiçbir değişiklik getirmediği anlamına gelmiyor, sadece kısa soluklu bir müdahale ile uzun soluklu bir yapıbozum amacı arasında bir fark olduğunu gösteriyor. Kapsamlı ve uzun soluklu bir değişim yaratmak için ihtiyaç duyulan çalışma sorunlu bir sisteme ilişkin değişiklik yapmaya geldiğinde sonlanmamalı, sorunlu sistemi parçalayana kadar sürmeli. Örneğin uzun vadede amacı ataerkinin, transfobinin ya da beyaz üstünlüğünün daha “hoş” bir biçimine erişmek olmamalı, bu baskıcı yapıların parçalanması olmalı. Bir disiplinin bir yerde beyaz üstünlüğünü desteklerken başka bir yerde bünyesine eleştirel ırk kuramını (son zamanlarda gerek kitap yasaklarıyla gerekse başka yok etme çabalarıyla çokça hedef haline gelmiş bir yaklaşım) dahil etmesi ya da trans psikolojiyi kapsamaması ama sonra da transları patolojize etmeyi sürdürmesi gösteriyor ki bu alanlarda yapılması gereken daha çok iş var.

Değişiklik “eklemek” ile altta yatan baskıcı yapıyı parçalamak arasındaki farkı gösteren son bir örnek vereyim. Tıpta cinsiyet kapsayıcılığı üzerine verdiğim eğitimlerden birinde bana trans ve nonbinary kişilerle ilgili konuşurken sık sık gündeme gelen şu soru soruldu: “Onlara nasıl hitap edeyim?” Bu soru “hastaların” isimlerinin ve zamirlerinin tıbbi form ve evraklarda belirtilenden farklılaşabilmesi üzerine bir tartışma başlattı. Kulağa sıradan ve basit bir soru gibi

gelebilir ve benim yanıtım da aynı şekilde çok basit oldu: “Kendisine sorun”. Bir kişinin hangi zamiri kullandığından ya da güncel isminin ne olduğundan emin değilseniz o zaman netleştirmek için bunu ona sormak pek çok durumda en doğru ve güncel bilgiyi edinmenin en iyi yolu olabilir. Ancak bu görece basit soru üzerinde durulması gereken daha büyük bir yapısal hiyerarşiyi yansıtan daha temel bir sorunu ortaya çıkardı: Doktorlar odadaki en bilgili kişi olma ihtiyacı hissediyor. Bahsettiğim senaryoda rolleri içerisinde uzman olarak konumlanmışlardı ve bir hastaya onların ismi, cinsiyeti ya da zamiri gibi basit bir bilgiye sahip olmadıklarını itiraf etmeleri kendilerinden beklenen role ihanet gibi görünüyordu. Bu değişiklik aslında gücün yeniden dağılımı anlamına geliyor: Cinsiyeti “atama” gücüne sahip bir tıbbi sistemden bu bilgiyi “hastaya” sormaya geçişle disiplinin ve mesleğin temeli sarsılmış oluyor. Bazı doktorlar için uzman olmak rol algılarının o kadar merkezindeydi ki bu onlara bir başarısızlık gibi hissettirdi: Hastalarının ismini, cinsiyetini ya da kullandıkları zamiri bilmiyor olmakla hastalarını hüsranaya uğrattıklarını hissediyorlardı. Bu durumda hastalara göstermelik bir form sunarak kullandıkları zamiri sormakla başından beri böyle bir müdahaleye gerek duyulmasının sebebi olan güç hiyerarşilerine ve yapılarına işaret ederek devrimsel ve dönüştürücü bir iş yapmak arasında bir fark var.

Evet, ilkinde doktor hasta hiyerarşisi sürdürülmüş olurken ikincisinde bu hiyerarşiye meydan okunmuş oluyor.

The Body and Consent in Psychology, Psychiatry and Medicine: A Therapeutic Rape Culture [Psikoloji, Psikiyatri ve Tıpta Beden ve Rıza: Terapik Tecavüz Kültürü] adlı kitabımda bu konudan daha fazla bahsettim ve orada rıza ve ret meselesine de değindim (Tosh, 2020). Ötekileştirilmiş gruplar psikoloji bağlamında bir uygulamayı reddettiklerinde bu sıklıkla göz ardı edilebiliyor çünkü psikoloji yapısal olarak ötekileştirilen grupların seslerine ve deneyimlerine değer vermeyen, bu grupları patolojize eden ve onlara uygulanan yanlış tedavilerin normalleştirildiği bir alan. Dolayısıyla psikolojide devrimsel bir değişim için ihtiyaç duyulan şey en başından patolojize edilenleri konumlandıran “normların” bozulması.

Toplumsal baskıyı ve etkilerini kapsayan ve açıklayan psikolojik kuramlar üretenlerin hakkı ancak böyle teslim edilebilir.

Rıza konusuna değinmişken, senin çalışmalarının önemli bir ayağının cinsel şiddet ve rıza üzerine odaklandığını belirtelim. Bu konuya yaklaşırken kullandığın bağlamsal bakış açısını biraz açmak istiyorum. Herhangi bir güç hiyerarşisi içeren bir bağlam geçerli bir cinsel rıza için alan tanır mı?

Bu sorunun cevabı bağlama, güç dengesizliklerine ve duruma dahil olan kişilere göre değişir. Kombinasyon çok karmaşık olabilir. Bu yüzden tek ve doğrusal bir güç hiyerarşisini güce sahip olanlar ve olmayanlar arasında görülen dikey bir dağılım olarak ele almaktan kaçınıyorum. Bunun yerine Siyah feminist akademisyenlerin öne sürdüğü kesişimsellik kuramına dayanarak gücü ve baskıyı bireysel, kişilerarası ve toplumsal düzeylerde etkileri olan temsilleri (örneğin söylemleri) ve yapıları (örneğin kurumları) kapsayan bir çoklu kesişimler matriksi olarak kavramsallaştırıyorum (Crenshaw, 1991; Hill-Collins, 2000). Bu çerçevede bireyler görece güç ve baskı konumlarında aynı anda bulunuyorlar; örneğin ataerki içinde cisgender bir erkek olmaktan gelen ayrıcalığın ırkçı beyaz üstünlükçülük içinde siyah bir erkek olmaktan ve/ya kapitalizm içinde işçi sınıfından bir erkek olmaktan gelen ötekileştirilmeyle beraber gerçekleşebilmesi gibi. Bu konumlar bağlamın ve kültürün değişimiyle birlikte akışkan olarak değişiyor ve dönüşüyor. Cinsellik, sakatlık ve sanizm³ (örneğin psikiyatride edilmiş ya da psikiyatrik bir tanı almış kişilerin yaşadığı baskı, Perlin, 1992) gibi başka olası güç ve baskı eksenlerini de düşündüğümüzde iş yeniden ve daha da çetrefilli hale geliyor.

Rızayı bir karşılaşmanın herhangi bir boyutuna, karşılaşma sırasında herhangi bir zamanda ve herhangi bir sebeple (ya da hiçbir sebep olmaksızın) katılabilme ve bu katılımı geri çekebilme yetisi olarak kavramsallaştırıyorum. Örneğin burada mesele “sekse rıza

---

³ Sanizm kavramı “ruhsal bozuklukları olan kişilere karşı sergilenen irrasyonel önyargıları” tanımlamak için kullanılır (Perlin, 2013: 878).

vermekten” ziyade “seksin ne olduğunu” sorgulamak. Bu sürece hangi cinsel eylemler ve etkinlikler dahil olacak ve katılımcıların her birinin tüm eylem ve etkinliklere rızası var mı? Bu sorunun ima ettiği rıza cinsel farklılıklara, tercihlere ve rızaya ilişkin tartışmaların diğer cinsel kültürlere görece daha net olduğu BDSM ve kink toplulukları için sıradan bir pratik olabilir (Barker, 2013). Bu tip tartışmalara göz atmak bir kişinin cinsel bir karşılaşmanın bazı yönlerine rıza vermesinin ama tüm yönlerine rıza vermemesinin mümkün olduğunu görmeyi daha kolay hale getiriyor. Böylece cinsel bir aktivitenin bazı yönlerinin rıza içerirken diğer bazı yönlerinin rıza içermeyebileceğini fark edebiliyoruz. Partnerlerden birinin kondom kullanılan cinsel ilişkiye rıza vermesi ama failin birleşme sırasında gizlice kondomu çıkarması durumunda yaşanan cinsel saldırı örneğini verebilirim (Ebrahim, 2019). Bu tanıma göre “seks” aynı anda hem rıza hem de rıza yokluğu içeriyor olabilir çünkü burada seksin bütünsel tek bir şey olmadığı ve rızaya dayalı olarak başlasa da rızanın olmadığı başka bir şeye dönüşebileceği anlayışı var.

Bir etkileşim rızanın çoklu örneklerini içerebilir ama direnç ya da rızanın geri çekildiğini gösteren tek bir örnek bile rızaya dayalı karşılaşmanın sonlanması için yeterlidir. Aksi takdirde bu karşılaşma zorlama içeren bir hale gelir. Tecavüz kültürü içinde gerçekleşen rıza inşa üzerine yaptığım araştırmalar baskın söylemin bunun tam tersi olabildiğini gösteriyor. “Hayır” demek, gitmeye çalışmak, ağlamak ya da faille fiziksel olarak mücadele etmek gibi pek çok yolla direnç gösterilmiş olsa da rızaya işaret eden tek bir durumun dahi varlığı tüm bu direnç yollarını konu dışında tutmak için yeterli sayılabiliyor ve sonra da tüm etkileşimin “rızaya dayalı” olduğu yönünde delil olarak kullanılabilir. Direncin bu şekilde yok edilmesi sözleşmesel bir rıza anlayışına dayanıyor ve rıza bir kez verilmişse bunun geriye dönük olarak da uygulanabileceğini ve geri çekilemeyeceğini varsayıyor (Tosh, 2016b, 2023b). O halde tecavüz kültürünü parçalamanın bir kısmı bu söylemi bozmaktan geçiyor. Bu sayede daha önceden ya da etkileşimin başka boyutlarına paralel olarak rıza verilmiş olsun ya da olmasın rızanın geri çekilmesi durumunda diğer kişinin ya da kişilerin durmamasının şiddet olduğu fark edilir.

Rızayı akışkan ve çok boyutlu olarak kavramsallaştırdığımızda rızanın bağlamsal, bedenlenmiş ve öznel değişiklikleri de içeren geniş çeşitlilikte faktörlere bağlı olarak, bir andan ötekine değişebildiğini; rızanın rıza yokluğu ile aynı anda bulunabildiğini ifade etmiş oluruz. Böyle bir rıza kavramına sahip olmak insanların cinsel aktivite sırasında fikir değiştirmelerine ve cinsel saldırı ya da ev içi şiddet durumunda ortaya çıkabilecek kafa karışıklığı ve karmaşık duygulara alan açar. Çünkü cinsel aktivitenin ve/ya ilişkinin bazı unsurları rızaya dayalı değilken diğerlerinin rızaya dayalı olması durumuna çok sık rastlanır. Bu yaklaşım (örneğin hukuki söylemde) tecavüz mağdurlarının ya da tecavülden kurtulanların güvenilirliğini azaltmak için kullanılabilen rıza yokluğu ikiliğini ortadan kaldırmayı amaçlıyor. Bu ikilik eğer rızaya ilişkin *herhangi* bir kanıt dahi sunabilirlerse tecavüzün olmadığına dair “ispat” sunmuş olacaklarını düşünen faillerin ya da tecavüz itirafçıların da işini kolaylaştırıyor. Oysa benim ortaya koyduğum tanıma göre rızanın olması zorlamanın olmadığını göstermez.

Gücün de rızanın da akışkan, çok boyutlu ve çelişkili olabildiği bu kesişim bağlamında düşündüğümde inanıyorum ki rızanın geçerli biçimleri güç hiyerarşileri içinde de ortaya çıkabilir. Rızanın kendisi bedenler ve benlikler arasındaki sınırlarda ortaya çıkar. Bu konuya yaklaşırken bireyci bakış açılarına meydan okuyan, karşılıklı bağımlılığı ve bedenlenmenin ve benliğin sürekli değişen sınırlarını vurgulayan feminist kuramlardan (Battersby, 1999; Braidotti, 2002; Haraway, 1999) yararlanıyorum. İlişkiler ve topluluklar, beden katı sınırları içerisinde kendi kendini kapsayan benliklerden ziyade karşılıklı bağımlı benliklerden oluşur; bedenlenmenin sınırları organik ve teknolojik maddenin, aynı zamanda da seks ve hastalık deneyimlerinin, kesişimselliğinde inşa ve yeniden inşa olur (Moss ve Dyck, 2003). Rızayı bağlantısız ya da bağımsız bir kişinin verdiği ya da aldığı bir şey olarak görmektense onun (1) karşılıklı bağımlı bedenler ve benlikler arasında süregiden akışkan bir diyalog olduğunu (2) bedenlerin ve benliklerin de akışkan ve değişken sınırları olduğunu ve (3) sınırların değişiminin de çoklu ve akışkan güç hiyerarşileri bağlamında gerçekleştiğini düşünüyorum. Bahsi geçen potansiyellik alanı rızanın sürekli olarak yeniden tasdiklendiği, uzlaşıldığı ya da imtihana sokulduğu bir yer (Tosh, 2020). Bu seviyedeki bir karmaşıklık rıza yokluğu ya da güçlü/madun gibi fazlasıyla basitleştirici ikilikler söz konusu olduğunda ihmal ediliyor olabilir.

Karmaşık ve akışkan bağlamlarda güç hiyerarşileri bozulabilir ve etkileşimler baskı karşıtı çalışmaların ortaya çıkması için de temel alan olabilir. Göreli güç konumlarında olanların (örneğin varlıklı bireylerin, sakat olmayan kişilerin ya da cisgender ve heteroseksüel erkeklerin) ellerindeki daha büyük imkânı gücü sömürmek için mi yoksa kendi cinsiyetli deneyimleri aracılığıyla bu ilişkileri eşitlemek adına eyleme geçerek baskılayıcı yapıyı (örneğin sınıfçılığı, sağlamlılığı ya da cishet ataerkiyi) parçalamak için mi değerlendirmeyi seçeceğine göre güç hiyerarşileri değişecektir. Verdiğim diğer örneklerle benzer şekilde burada da görece küçük değişimlerin dahilinden söz edilebilir (mesela doğum kontrolünün çoğunlukla kadınların ve *femmelerin* omzuna yüklenmesi ataerki kültürün bir parçası iken bir erkeğin doğum kontrolünde aktif bir rol üstlenmesi). Ama bunların yanı sıra bu eşitsizliği en başından yaratan temel yapıları (örneğin erkeklerin *femmelerin* ve kadınların bedenleri üzerinde mülkiyeti ve kontrolü olabileceğine ve erkeklerin bedenlerinin böylesi bir nezarete ya da müdahaleye konu olamayacağına dair ataerki ideolojiyi) bozma olarak tanımlayabileceğimiz daha büyük bir görev de söz konusu (Chesney-Lind, 2019). Başka örnekler arasında partnerler için cinsel zevki eşitlemek, kadın cinselliğinin pasif ve “doğal olarak” soğuk (frijit) olduğu, erkek cinselliğininse aktif ve “agresif” olduğu yönündeki uzun soluklu ve baskın psikolojik inşaaya karşı durmak (Tosh, 2014, hazırlanıyor) sayılabilir. Bu alanlar ötekileştirilen insanlar ya da baskının çoklu biçimlerinin kesişimlerinde olanlar için direniş fırsatları sunabilir. Kendi cinsel sınırlarını, yapılarını (tek eşlilik ya da çok aşkılık gibi) ve cinselliklerini (demiseksüellik, biseksüellik gibi) tanımlamaktan kişilerarası ve cinsel ilişkilerdeki güç dinamiklerini bozmaya kadar uzanan bu direniş eylemleri kişilerarası ve toplumsal değişime katkı sunabilir. Cinsel ilişkiyi başlatmanın ağırlıklı olarak erkeğin görevi olarak konumlandırıldığı kültürlerde bunu kadınların yapması da seksin baskın tanımı olan “penisin vajinaya girmesi” söyleminin daha geniş aralıkta cinsel aktiviteyi (kuir ve heteroseksüel, partnerli ve partnersiz) kapsamak adına merkezsizleştirilmesi de cisheteronormativiteyi bozmaya katkı sunar.

Bu bağlamda rızaya dair tartışmaların sınırlılıkları: (1) güç hiyerarşilerinin önemli ve/ya değişmez varsayılmasında (2) bedenlerin ve benliklerin sınırlarının

tanımlanmamış/bulanık ve/ya eşitsiz olmasında ve (3) tartışmanın ve karar vermenin tek taraflı olmasında bulunuyor. Örneğin çocuğa yönelik cinsel istismar durumunda mevcut bulunan söylemsel ve yapısal güç dengesizlikleri yetişkin ve çocuk arasında rızanın olabilmesini imkânsız kılar (Bell, 1993). Çocuğun hayatta kalabilmesi için yetişkine tamamen bağımlı olması gibi. Bu durumda ise gerçekleşen istismar özellikle zararlı oluyor ve ihanet travması katlanıyor (Freyd, 1996). Aile içinde yaşanan çocuğa yönelik cinsel istismar, belirsiz/bulanık sınırların bir örneği olarak düşünülebilir. Burada çocuk biyolojik bağlantıdan ötürü istismarcının “fiziksel bir parçası” ya da “uzantısı” olarak alınabiliyor (hele ki istismarcı çocuğu doğuran kişiyse) ve istismarcının çocuğu kendi bedenlenmiş ve öznel deneyimleri olan başka biri olarak algılaması zorlaşıyor. Çocuk ve yetişkin arasında önemli nörolojik, sosyal ve cinsel gelişim farkları da söz konusu oluyor. Çocuğun benliği ve bedenlenmesi başkalarıyla karşılıklı bağımlıdır: Aile bireylerinininkinden tam anlamıyla ayrıştırılamayacağı gibi onlarınkiyle birebir örtüşmez de. Yetişkine bağımlılık durumundan ve aile içinde iç içe geçmiş bulunan benlik ve bedenlenmişlik hissinden dolayı diyalog ağırlıklı olarak yetişkin aile bireyinin lehinedir. Bu yüzden çocuğa yönelik cinsel istismar bir güç hiyerarşisinde rızanın *söz konusu olmadığı* bir örnek olarak gösterilebilir.

Gücün, hazzın ve rızanın seks ve cinsel zorlama tanımları içerisindeki inşaları ve kesişimleri üzerine “Celebrity ‘Rape-Rape’: An Analysis of Feminist and Media Definitions of Sexual Violence” [Ünlü “Tecavüz-Tecavüz”: Cinsel Şiddetin Feminist ve Medyadaki Tanımlamaları Üzerine bir Çözümleme] (Tosh, 2016b) adlı makalemde, “No Body, No Crime? (Representations of) Sexual Abuse Online” [Beden Yok, Suç Yok? Online Cinsel İstismar (Temsilleri)] (Tosh, 2017) adlı kitap bölümümde ve *The Body and Consent in Psychology, Psychiatry, and Medicine: A Therapeutic Rape Culture* [Psikoloji, Psikiyatri ve Tıpta Beden ve Rıza: Terapötik Tecavüz Kültürü] (Tosh, 2020) adlı üçüncü kitabımda daha fazla tartışıyorum.

Cinsel şiddete bağlamsal yaklaşıldığında daha iyi anlaşılacak örneklerden biri de “gerdek gecesi” bağlamı olabilir. Bu sanırım Türkiye’de özellikle geleneksel bağlamlarda

cinsiyeti fark etmeksizin pek çok insanı ilgilendirecek bir konu. Ailenin ve sosyal çevrenin gerdek gecesinde gerçekleşecek penetral cinsel ilişkiye yönelik beklentisi erkekler için performans baskısına dönüşebilirken kadınlar içinse hayır demek bir seçenek olarak dahi belirmiyor. Dahası bazı geleneksel yapılar hala gerdek gecesinde yaşanan penetral birleşmenin ve gerdek gecesine kadar sürdürülmüş kadın bekâretinin bir ispatı olarak sunulacak kanlı mendil/çarşaf beklentisi bulundurabiliyor. Tabii pek çok durumda partnerlerin deneyimlerinin farklılaşması da söz konusu olabilir ancak bu bağlamda her iki partnerin de cinsel şiddet deneyimlemesinin nadir olmayacağını düşünüyorum, hatta açık bir cinsel rıza ya da sıklıkla hatalı olarak rızaya atfedilen “ereksiyon” söz konusu olsa bile. Bu durumda bağlama odaklanmak “faili”, kurtulan(lar)ı ve şiddet olarak tanımlanacak eylemin boyutlarını belirlememize nasıl yardımcı olabilir dersin?

Bu soru ve Türkiye’ye ilişkin bu spesifik örnek için teşekkür ederim. Bu soruya zorlama üzerine gerçekleştirdiğim çalışmalarımın yola çıkarak yanıt vereyim, ne de olsa bu kültüre ilişkili doğrudan yaşanmış deneyimim yok (Kuzay İrlanda’da “Sıkıntılar” [the Troubles]⁴ sırasında geleneksel kültürlerle; cinsiyetle ve cinsellikle alakalı söylemlerle kendi ilişkilerimi tartışmışım ama, bkz. Tosh ve Dempsey, 2020). Gerdek gecesinde gerçekleşecek seks beklentisine ilişkin bu örnek rıza üzerine sorduğum son soruyu yanıtlarken bahsettiğim türde bir karmaşıklık içeriyor. Burada çoklu yapılar ve kurumsal etkiler söz konusu; örneğin aile kurumu ve/ya da dini kurumlar her iki kişinin de rıza yetisini etkiliyor olabilir. Bu rıza birkaç farklı etmene dayanacaktır, örneğin aile ilişkilerinin bu kişiler için ne kadar önemli olduğu, geleneksel pratiklerin onlar için ve aileleri için ne kadar önemli olduğu ve bu beklentilerle çelişmenin potansiyel sonuçlarının neler olacağı (sosyal dışlama, aile reddi ya da şiddet gibi). Yapısal ve kurumsal etkilere ek olarak cishet ataerki ve evlilik kurumu bağlamı içinde cinsiyetin ve cinsiyete dayalı olarak farklılaşan beklentilerin de etkisi var. Bunlar (erkeklerden farklı olarak) kadınların cinsel deneyim yokluğunu “masumiyetle”, “saflıkla” ve “namusla”

---

⁴ “Sıkıntılar” adıyla bilinen dönem Kuzey İrlanda’da 1968-1998 yılları arasında süren şiddet ve baskı içerikli toplumsal olayları kapsar. Çatışmanın tarafları Kuzey İrlanda’nın Birleşik Krallık’ın bir parçası olarak kalmasını destekleyenler ve Birleşik Krallık’tan ayrılıp İrlanda Cumhuriyeti’ne katılmasını destekleyenlerdir (Wallenfeldt, 2023).

ilişkilendiren söylemleri (Moslener, 2015; Ozyegin, 2009), erkeğin cinselliğini “doğal” olarak şiddete meyilli ve agresif olarak tanımlayan psikolojik söylemleri (Tosh, 2014, hazırlanıyor) ve bazı durumlarda kadınların kocalarına boyun eğmesine ya da bir kadının görevinin bir kısmının kocasını cinsel anlamda tatmin etmek olduğuna yönelik beklentileri içeriyor.

Kadında fiziksel hasar bırakma potansiyeli olan bir birleşme beklentisinin olduğu ve ağlama, kanama gibi direnç biçimlerinin bekâretin ileri seviye (bedenin bu “yeni” deneyimin zorlamasıyla geçirdiği değişime delalet) “ispatları” olarak okunabildiği bu gibi bir bağlamda şiddetin kadına yöneldiğini söyleyebiliriz. Bu açıklama ilk penetrasyon deneyimini “normal olarak” acılı tanımlayan, tecavüz kültürüne dayalı yaygın söylemle de örtüşüyor (Thompson, 1990). Bu bahsettiklerim tehlikeli inşalar ve seksin (“ahlaklı”) kadınlar için acılı olması gerektiği yönündeki, vajinanın boyutunun cinsel partner sayısı ile ilişkili olduğu efsanesi gibi diğer başka sorunlu yanlış bilgilerle ilişkili olabilecek, efsaneyi sürdürüyor (Braun ve Kitzinger, 2010).

Bu örnekte kocaya baktığımızda her ne kadar kanama üzerinde benzer bir vurgu yoksa da onun da hala şiddet deneyimleme potansiyeli mevcut. Ereksiyonun rızaya atfedilmesinin yanlış olduğunu söylemekte haklısın. Ereksiyon biyolojik bir tepkime ve korkuyu da içeren pek çok nedeni olabiliyor (Fuchs, 2004). Cinsel saldırı “mecburi penetrasyon” diye bildiğimiz, kişinin bir başkasını penetre etmeye mecbur bırakıldığı durumu da kapsıyor. Bu durum şiddet tehdidi, duygusal şantaj, manipülasyon, güç istismarı ve benzeri başka yollarla gerçekleşebilir (Weare, 2018). Kocanın normleştirilmiş zorunlu birleşme bağlamında diğerlerinden gelen tehdit ve/ya baskılarla gerdek gecesinde karısını penetre etmeye mecbur bırakılması ve buna ek olarak penetrasyonun kanama ile sonuçlanmasını sağlamaya mecbur bırakılması koca için de cinsel travma nedeni olabilir. Ayrıca mecburi penetrasyon yoluyla gerçekleşen, rızaya dayalı olmayan birleşmenin bir örneği olarak okunabilir.

Bahsettiğin bir başka önemli nokta bazı kadınların gerdek gecesinde cinsel etkinliği reddetmeyi bir seçenek olarak dahi görmemesi. Geleneğe direnme ya da onu bozma olasılığı

etrafında kümelenen bu sessizlik türlü söylemlerde uygun bir özne pozisyonunun eksik olmasıyla alakalı. “Gey deme” yasasında⁵ olduğu gibi sessizlik güçsüzleştirir ve statükoyu sürdürür. Cinsel reddin bir seçenek olduğunu bilmemek penetrasyonu ve heteroseksüelliği zorunlu tutan söylemlerin bir özelliğidir. Bu söylemler aynı zamanda cinsel “sağlık” ve “normalliğe” ilişkin sorunlu düşüncelerle de ilişkilidir (Tosh ve Carson, 2016). Bu bağlamda geçerli rızanın oluşumu ve baskıcı yapı ve söylemlerin bozulumu için fırsatlar yaratmak adına sergilenebilecek muhtemel bireysel direnç eylemleri söz konusu olabilir. Örneğin önceden biriktirilmiş menstrüasyon kanını “ispat” olarak sunmak gerdek gecesinde potansiyel olarak acılı ve/ya da hasar bırakıcı bir birleşmeyi gerçekleştirme yönünde baskıyı azaltabilir. Bununla birlikte daha önceden bahsettiğim gibi heteronormativiteyi ve “vajinaya giren penis” mantığı üzerine kurulu seksi merkezlesizleştirmek ya da ilişkilerde genel olarak *ve de* gerdek gecesinde seks yapmama seçeneğini bulundurarak bu beklentiyi en başından yaratan baskıcı sistemi bozmak da mümkün.

Biraz da ikinci baskısına hazırlandığın *Perverse Psychology* [Sapkın Psikoloji] üzerine konuşalım. Yeni baskıda farklı yaptığın önemli bir şey var mı? Kuir aktivizm, #MeToo gibi hareketler ve trans dışlayıcı feminist söylemlerin talihsiz yükselişi... İlk baskının sonrasında çok şey yaşandı. Bunların herhangi biri bir şekilde yaklaşımını etkilemiş ya da gündeme yeni sorular getirmiş olabilir mi?

Haklısın; ilk basımın sonrasında çok şey oldu. Kitap 2013-14 yılları arasında yazılmıştı ve son on yılda kitabın her iki yönüyle ilgili de önemli gelişmeler yaşandı: cinsel şiddet ve cinsiyet uyumsuzluğu. Kitabın, cinsel şiddetin (örneğin “parafililerin”) ve cinsiyet uyumsuzluğunun (cinsiyet hoşnutsuzluğu tanısı gibi) psikolojik inşalarına ilişkin karşılaştırmalı ve soykütüksel bir söylem analizine dayanan orijinal iddiası hala geçerli. Yeni basımın ise genişletilmiş ve güncellenmiş bir çözümleme sunacak. Kitap son on yılda yaşanan önemli olaylara ve yeni çözümlere yer verebilmek adına çok daha uzun olacak. Evet haklısın; bunlar #MeToo

---

⁵ Amerika’nın Florida eyaletinde getirilen ve “amacı ‘cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ilişkin sınıf içi tartışmaları’ yasaklamak” olan bir yasa önerisi (Lavietes, 2022: 12).

hareketinin özellikle de psikoloji içindeki cinsel şiddet söylemlerine etkisini, feminizm içindeki trans dışlayıcı söylemleri ve tartışmalı (ve çok fazla eleştirilmiş) “Rapid Onset Gender Dysphoria”⁶ [Hızlı Başlayan Cinsiyet Hoşnutsuzluğu] gibi cinsiyet uyumsuzluğu inşalarını kapsıyor.

Bir başka fark daha var. *Perverse Psychology*'yi [Sapkın Psikoloji'yi] yazmaya başladığımda transgender kelimesinin ne anlama geldiğini sıklıkla insanlara açıklamak zorunda kalıyordum. Şimdiyse trans ve nonbinary insanlar etrafında oluşan kutuplaştırıcı söylemlerin arttığını görüyoruz. Dil değişti ve bizim cinsiyet çeşitlilikleri ve uyumsuzluk hakkında nasıl konuştuğumuz da değişti. Dolayısıyla kitabın dili baştan sonra güncellenecek (bu tartışmalı “transgenderizm” kavramının çıkarılmasını da içeriyor. Bu kavramın kitaba nasıl dahil olduğuyula ilgili tartışmam için bkz. Tosh, 2021). Bunun yanı sıra analiz kendi çalışmalarındaki gelişmelere özellikle kesişimsellik üzerindeki artan dikkatime dayanarak da güncellenmiş olacak. Başka bir önemli farksa ilk baskı çıktığında kuir, nonbinary ve cinsel istismar kurtulanı olarak “görünür” değildim. O zamandan beri akademik çalışmalarında kendi yaşanmış deneyimlerim üzerine yazıyorum ve artık araştırmamda daha açık olabileceğimi, bu topluluk bilgisinin ve deneyime dayalı bilginin akademik ve kuramsal bilgiyle birlikte nasıl geliştiği ve nasıl karşılıklı bağımlı olduğu üzerinde daha fazla durabileceğimi hissediyorum.

Belki bu noktada biraz da Psygentra üzerinde durabiliriz. Psygentra'yı farklı bir psikoloji pratiği yapan şey nedir?

Psygentra ana akım akademiden ve psikolojiden çıkarak farklı bir etki yaratma yönünde bilinçli bir kararın akabinde kuruldu. Ana akım alanlara sızmaya çalışmak ve kişiyi dışlamak üzere tasarlanmış bir yapı içerisinde önemli miktarda zaman ve enerji harcayarak göstermelik roller üstlenmek yerine (Tosh, 2023a; Tosh ve Golightley, 2016) genellikle akademinin ve

---

⁶ Cinsiyet hoşnutsuzluğunun sosyal bulaşma yoluyla gelişebildiğini iddia eden tartışmalı bir yaklaşım (Boskey, 2023).

psikolojinin merkezi dışında kalanların merkezde konumlanacağı bir alan yaratmaya karar verdim. Dolayısıyla buradaki amaç insanların onlar için baskıcı ve dışlayıcı olan mevcut bir alana davet edildiği durumlarda olduğu gibi “kapsamak” değil. Varlıklarıyla bu alanı değiştirmeleri ve daha kapsayıcı hale getirmeleri yerine onlar etrafında bir topluluk inşa etmeyi umuyorum. Yani sömürgeci cinsiyet ikiliği bakış açısıyla tanımlanmış bir psikolojidense, çekirdekten cinsiyet çeşitliliği üzerine kurulu bir alanımız var. Bunu yapmak söz konusu sömürgeci cinsiyet ikiliğini bozmamız ve merkezlesizleştirmemiz ve ötekileştirilmiş cinsiyetleri ön planda konumlandırmamız anlamına geliyor. Bir şeyleri yapılandırırken ya da planlarken ötekileştirilmiş deneyimlerin (örneği kuir, ırklandırılmış, nörodiverjant, sakat olmak gibi) azınlıkta olduğu varsayımıyla hareket etmiyoruz. Örgütlenmemizi diğer sistemlerden dışlananların yaşamları ve ihtiyaçları etrafında tasarlıyoruz. Psygentra aynı zamanda şiddet ve istismar kurtulanları tarafından yürütülen bir kuruluş. Bu da demek oluyor ki psikologlar ya da benzer alanlarda uzman profesyoneller ve travma ve uzun süreli etkilerini deneyimleyenler arasında bir sınır inşa etmek yerine travma deneyimi olanları hem kurtulan hem uzman olarak konumlandırıyoruz (Tosh ve Dempsey, 2020). Bu patolojize eden psikolojiler için standart olan hiyerarşiyi bozmuş oluyor. Aynı zamanda bir yandan bu mesleğe eleştirel yaklaşımımızı muhafaza ediyoruz, örneğin psikoloji içinde gerçekleşen cinsel istismarı dile getiriyoruz (Tosh, 2020), bir yandan da çalışmalarımıza cinsel istismardan kurtulanlar ve iyileşmeye çalışanlara odaklanan eleştirel yaklaşımları (örneğin patolojize etmeyen ve feminist yaklaşımları) dahil ediyoruz.

Psygentra gibi alanlara dünyanın pek çok yerinde ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. Birçok insan için hayati önemi olduğunu tahmin ettiğim bu girişim için seni ve ekibini tebrik ederim Jem. Yaklaşımınızın Türkiye’de psikoloji icra edenler için de ilham verici olmasını umuyorum. Bu ilginç ve önemli söyleşi için sana bir kez daha teşekkürlerimi iletiyorum.

KAYNAKÇA

Apaydın, Ç. (2022) *Onarım Terapisi ve Zararları*. [online] Erişim adresi: <https://madalyonklinik.com/podcast/onarim-terapisi-ve-zararlari/> (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2023).

Barker, M. J. (2013) Consent Is A Grey Area? A Comparison of Understandings of Consent in 50 Shades of Grey and on the BDSM Blogosphere. *Sexualities*, 16(8): 896-914.

Battersby, C. (1999) Her Body/Her Boundaries. Price, J. ve Shildrick, M. haz. *Feminist Theory and the Body: A Reader* içinde. Edinburgh: Edinburgh University Press: 341–58.

Bell, V. (1993) *Interrogating Incest: Feminism, Foucault and the Law*. Londra: Routledge.

Boskey, E. (2023) *The Rapid-Onset Gender Dysphoria Controversy: What This Means and How It's Received*. [online] Erişim Adresi: <https://www.verywellhealth.com/rapid-onset-gender-dysphoria-4685597#:~:text=Rapid%2Donset%20gender%20dysphoria%20is%20a%20research%20hypothesis%20and%20not,question%2C%20corrected%2C%20and%20republished> (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2023).

Braidotti, R. (2002) *Metamorphoses: Towards a Materialist Theory of Becoming*. Cambridge: Polity Press.

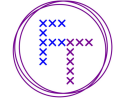
Braun, V. & Kitzinger, C. (2010) The Perfectible Vagina: Size Matters. *Culture, Health, & Sexuality*, 3: 263-77.

Butler, J. (2005 [2004]) *Kırılğan Hayat: Yasın ve Şiddetin Gücü*. Çev. B. Ertür. İstanbul: Metis.

Chesney-Lind, M. (2019) Abortion Politics and the Persistence of Patriarchy. DeKeseredy, W. S. ve Currie, E. haz. *Progressive Justice in an Age of Repression: Strategies for Challenging the Rise of the Right* içinde. Londra: Routledge: 134-52

Crenshaw, K. (1991) Mapping The Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6): 1241–99.

Ebrahim, S. (2019) I'm Not Sure This Is Rape, But: An Exposition of the Stealthing Trend. *Sage Open*, 9(2): 1-11.

Freyd, J. J. (1996) *Betrayal Trauma: The Logic of Forgetting Childhood Abuse*. Cambridge: Harvard University Press.

Fuchs, S. (2004) Male Sexual Assault: Issues of Arousal and Consent. *Cleveland State Law Review*, 51: 93–121.

Haraway, D. (1999) The Biopolitics of Postmodern Bodies: Determinations of Self in Immune System Discourse. Price, J. ve Shildrick, M. haz. *Feminist Theory and the Body: A Reader* içinde. Edinburgh: Edinburgh University Press: 203–14.

Hill-Collins, P. (2000) *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*. 2. baskı. Londra: Routledge.

Kutlaca, M. & Radke, H. R. (2023) Towards an Understanding of Performative Allyship: Definition, Antecedents and Consequences. *Social and Personality Psychology Compass*, 17(2): e12724.

Lavietes, M. (2022) *Here's What Florida's "Don't Say Gay" Bill Would Do and What It Wouldn't Do*". [online] Erişim adresi: <https://www.nbcnews.com/nbc-out/out-politics-and-policy/floridas-dont-say-gay-bill-actually-says-rcna19929> (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2023).

Moslener, S. (2015) *Virgin Nation: Sexual Purity and American Adolescence*. New York: Oxford University Press.

Moss, P. & Dyck, I. (2003) *Women, Body, Illness: Space and Identity in the Everyday Lives of Women with Chronic Illness*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers Inc.

Ozyegin, G. (2009) Virginal Facades: Sexual Freedom and Guilt Among Young Turkish Women. *European Journal of Women's Studies*, 16(2): 103-23.

Parker, I. (1989) *The Crisis in Modern Social Psychology - and How To End It*. Londra: Routledge.

Perlin, M. (1992) On 'Sanism'. *Southern Methodist University Law (SMUL) Review*, 46: 373-407.

Perlin, M. (2013) Sanism and the Law. *Virtual Mentor*, 15(10): 878-85.

Sanders, J. & Stryker, S. (2016) Stalled: Gender-Neutral Public Bathrooms. *South Atlantic Quarterly*, 115(4): 779-88.

Schilt, K. & Westbrook, L. (2015) Bathroom Battlegrounds and Penis Panics. *Contexts*, 14: 26-31.

Thompson, S. (1990) Putting a Big Thing into a Little Hole: Teenage Girls' Accounts of Sexual Initiation. *Journal of Sex Research*, 27(3): 341–61.

Tosh, J. (2011) ‘Zuck Off!’ A Commentary on the Protest Against Ken Zucker and his ‘Treatment’ of Childhood Gender Identity Disorder. *Psychology of Women Section Review*, 13(1): 10–6.

Tosh, J. (2014) *Perverse Psychology: The Pathologization of Sexual Violence and Transgenderism*. Londra: Routledge.

Tosh, J. (2016a) *Psychology and Gender Dysphoria: Feminist and Transgender Perspectives*. Londra: Routledge.

Tosh, J. (2016b) Celebrity ‘Rape-Rape’: An Analysis of Feminist and Media Definitions of Sexual Violence. *Psychology of Women Section Review*, 18(1): 27–42.

Tosh, J. (2017) No Body, No Crime? (Representations of) Sexual Violence Online. Rees, E. haz. *Talking Bodies: Interdisciplinary Perspectives on Embodiment, Gender and Identity* içinde. Cham: Palgrave Macmillan: 137–62.

Tosh, J. (2020) *The Body and Consent in Psychology, Psychiatry, and Medicine: A Therapeutic Rape Culture*. Londra: Routledge.

Tosh, J. (2021) *Is Psychology Perverse?* [online] Erişim adresi: <https://www.psygentra.com/post/is-psychology-perverse> (Erişim tarihi: 19 Temmuz 2023).

Tosh, J. (2023a) *Carving My Own Space for Critical Psychology in British Columbia*. [online] Erişim adresi: <https://www.psygentra.com/post/carving-my-own-space-for-critical-psychology-in-british-columbia> (Erişim tarihi: 19 Temmuz 2023).

Tosh, J. (2023b) *Dystopian Futures and Virtual Rape: How New Technologies Revolutionise Violence*. [online] Erişim adresi: <https://www.psygentra.com/feminism-virtual-violence-event> (Erişim tarihi: 19 Temmuz 2023).

Tosh, J. (hazırlanıyor). *Perverse Psychology*. 2. baskı. Londra: Routledge.

Tosh, J. & Carson, K. (2016) A Desire to be 'Normal'? A Discursive and Intersectional Analysis of 'Penetration Disorder'. *Intersectionalities: A Global Journal of Social Work Analysis, Research, Polity, and Practice*, 5(3): 151–72.

Tosh, J. & Dempsey, F. (2020) Sexual Abuse and Surviving with(in) Psychology. Lee, D. ve Palmer, E. haz. *#MeToo: Survivors of Sexual Violence as Counsellors and Psychotherapists*. Wyastone Leys: PCCS Books: 64-82.

Tosh, J. & Golightley, S. (2016) The Caring Professions, Not So Caring? Bullying and Emotional Distress in the Academy. Burstow, B. haz. *Psychiatry Interrogated: An Institutional Ethnography Anthology*. New York: Palgrave Macmillan: 143-60.

Wallenfeldt, J. (2023) *The Troubles: Northern Ireland History*. [online] Erişim adresi: <https://www.britannica.com/event/The-Troubles-Northern-Ireland-history> (Erişim tarihi: 20 Temmuz 2023).

Weare, S. (2018) From Coercion to Physical Force: Aggressive Strategies Used by Women against Men in 'Forced to Penetrate' Cases in the UK. *Archives of Sexual Behaviour*, 47: 2191–205.